

Tema 5

La població d'Espanya

1. L'estudi de la població

1.1 La geografia de la població

La geografia de la població estudia les formes de relació entre els territoris i les variacions espacials dels fenòmens demogràfics (distribució, composició, creixement i migració de les poblacions).

1.2 La població en el territori

A l'hora d'estudiar la distribució de la població són importants dos conceptes:

- **La població:** conjunt d'éssers humans que viuen en un territori que es presenta delimitat d'acord amb diversos criteris de pertinença i en relació amb un moment temporal determinat.
- **El territori de referència:** normalment s'utilitzen estats, províncies i municipis, que són els que recullen les dades.

1.3 Les fonts demogràfiques

Durant l'edat Moderna a Espanya s'utilitzaven els focs per fer els recomptes de població. Per tant, no era un valor real, sinó aproximat. Aquests recomptes servien per recaptar impostos i cridar als soldats. A partir del segle XVII es van fer càlculs de població més detallats i amb més regularitat. Actualment, les fonts demogràfiques més importants són:

- El **cens:** és el recompte de la població d'un país en un moment determinat. És una consulta molt ampla, on apareix l'edat, el sexe, l'estat civil, els estudis, la professió, la renda,... A Espanya s'actualitza el cens cada deu anys.
- El **padró municipal:** és un registre dels municipis i comptabilitza els naixements, les defuncions i els canvis de residència en el municipi. Sempre està actualitzat.
- El **registre civil:** comptabilitza naixements, matrimonis i defuncions.

L'Institut Nacional d'Estadística (INE) utilitza aquestes dades per fer estadístiques.

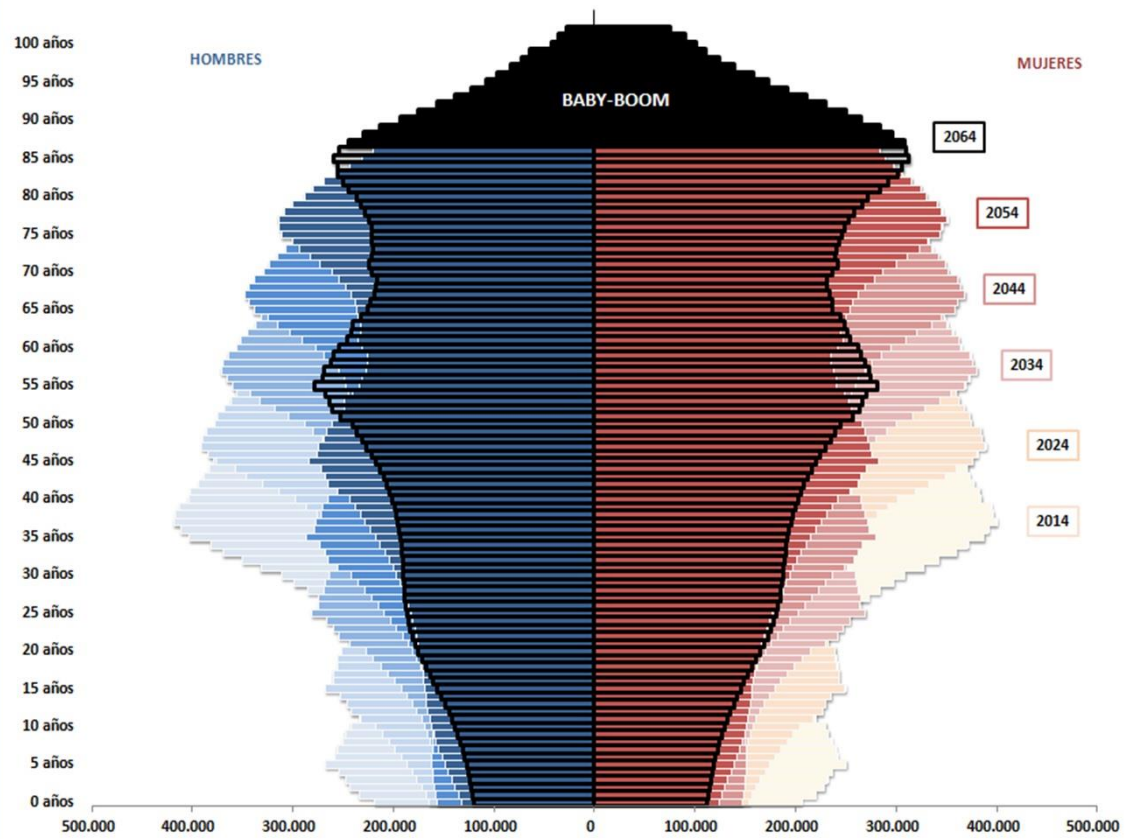
1.4 Les projeccions de població

La demografia no sols analitza la població del passat i la del present, sinó que també estudia la població del futur mitjançant les projeccions de població (són hipòtesis que es realitzen suposant que les tendències demogràfiques actuals es mantindran).

És important saber aquestes projeccions per tal que les institucions puguin preveure el nombre d'habitants que tindrà i les seves característiques, per tal de proveir dels serveis necessaris.

Aquestes hipòtesis no contempen fets imprevisibles, com catàstrofes naturals, crisis econòmiques, guerres,...

Figura 1. Población por sexo y edad. España 2014-2064

Fuente: INE: Proyección de la población de España 2014-2064

2. L'evolució de la població espanyola.

La població espanyola té la seva evolució. Per explicar cada etapa del seu comportament natural, els demògrafs remeten al **model de transició demogràfica**, que permet comparar, explicar i valorar les dinàmiques de la població espanyola en relació amb les d'altres països d'Europa. Gràcies a aquest model de transició demogràfica podem constatar que anem desfasats respecte a altres països (per exemple, el Regne Unit), això com la rapidesa en que hem passat per les quatre etapes del model.

2.1 El règim demogràfic antic (fase 1)

Aquesta fase d'estabilitat demogràfica, on la població gairebé no augmentava, es va allargar des del Neolític fins al final del segle XVIII al Regne Unit, i fins ben entrat el segle XX a Espanya.

Característiques:

- **Natalitat** elevada: havia una fecunditat mitjana d'uns cinc fills per dona. Això era degut a l'alta mortalitat infantil (elevada fins els set anys). L'esperança de vida entre 1880 i 1890 era només d'uns 35 anys a causa de les condicions de vida, la falta d'higiene i els escassos recursos mèdics.
- Alta **mortalitat**: a causa de les epidèmies, males collites, guerres i catàstrofes naturals.

2.2 El creixement demogràfic (fase 2)

La segona fase es va desenvolupar entre 1780 i 1880 al Regne Unit i entre 1920 i 1980 a Espanya (va arribar tard a causa del baix desenvolupament econòmic i social del país).

Característiques:

- **Natalitat** alta.
- La taxa de **mortalitat** comença a baixar (per les millores de l'alimentació i de la higiene)

Com a conseqüència, hi va haver un notable creixement demogràfic, que es va veure interromput a causa de la Guerra Civil. Quan va passar la postguerra, de la dècada de 1950 a 1970, la població va augmentar al centre i al sud peninsular, i això va provocar l'èxode des del camp a les capitals de província i cap a les zones més industrials, com Catalunya, el País Basc i Madrid. També hi va haver una migració exterior cap als països industrials d'Europa i cap a l'Amèrica Llatina.

2.3 L'ajustament demogràfic (fase 3)

Al Regne Unit aquesta tercera fase es va viure entre el final del segle XIX i la dècada de 1940. A Espanya va ser de 1980 fins a finals del segle XX.

Característiques:

- La taxa de **natalitat** disminueix, per causes econòmiques (els fills ja no són considerats mà d'obra perquè s'han d'escolaritzar i no poden treballar, i la gent gran ja té pensions) i socials (les dones accedeixen al món laboral).
- La **mortalitat** continua baixant, a causa dels avenços en la higiene i en la medicina (ús de vacunes).

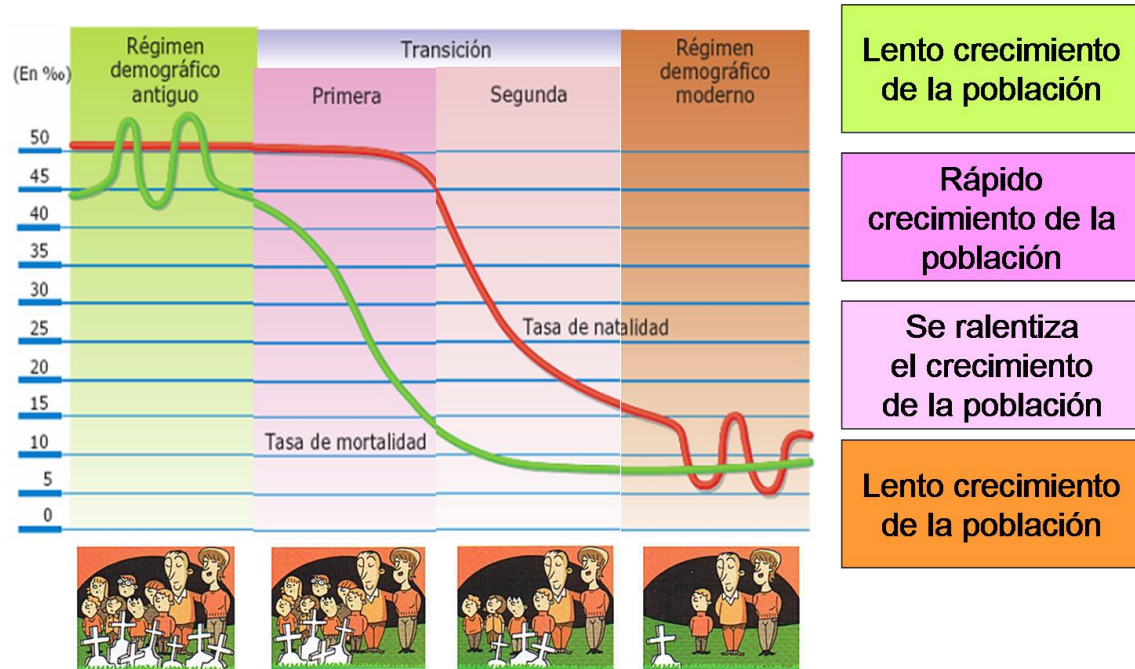
2.4 El nou règim demogràfic (fase 4)

A Espanya aquesta fase es va iniciar a final del segle XX, més d'un segle després que al Regne Unit.

Característiques:

- Taxes de **natalitat** molt baixes, interrompuda als primers anys del segle XXI per l'increment de natalitat de les famílies immigrants.
- Taxes de **mortalitat** molt baixes (els avenços en la medicina han permès l'augment de l'esperança de vida, que se situa entorn als 83 anys).

Com a conseqüència, tenim un creixement de la població quasi nul o, fins i tot, negatiu.

3. La dinàmica de la població espanyola

La dinàmica d'una població depèn de dos grups de factors: naturals, com ara la natalitat, la mortalitat, la fecunditat i la nupcialitat, i socials, com ara les migracions interiors i exteriors.

3.1 El moviment natural de la població

El moviment natural és el creixement o decreixement de la població per causes naturals:

La natalitat

Des del començament del segle XX la natalitat a Espanya presentava una tendència descendent, que es va intensificar al final de la dècada de 1970. La davallada va fer que el nombre d'infants nascuts s'acostés al nombre de persones mortes, cosa que es va traduir en un escàs creixement natural de la població. Si afegim que l'esperança de vida cada vegada és més llarga, el resultat és un envelliment progressiu de la població.

A partir de l'any 2000 hi va haver un repunt de la natalitat fins al 2008, en què va assolir una taxa de l'11%, la més alta enregistrada des del final de la dècada del 1980. Això va ser a causa de l'arribada a l'edat fèrtil de les dones nascudes en els anys amb més creixement demogràfic i de l'arribada massiva d'immigrants joves.

A partir del 2008 la taxa de natalitat va tornar a caure, fins assolir el 9% en 2014, a causa de la crisi econòmica i la disminució de la immigració.

La mortalitat

Durant el segle XX la mortalitat a Espanya va baixar a causa de la davallada en la mortalitat infantil i de l'augment de l'esperança de vida. El 1900 la taxa de mortalitat era del 29%, mentre que a la dècada del 1980 era del 7%. A partir de 2014, a causa de l'envelliment de la població, la taxa va tornar a pujar fins al 8% (actualment la primera causa de mort són les malalties cardiovasculars i els tumors). Pel que fa a la mortalitat infantil, la taxa a Espanya és de 3 per cada mil infants nascuts vius.

La nupcialitat i la fecunditat

La nupcialitat ja no és una dada significativa perquè ja no té relació directa amb la natalitat. Pel que fa a la fecunditat, l'any 2014 el nombre mitjà de fills per dona va ser d'1,3, cosa que representa l'índex sintètic de fecunditat més baix de la UE, darrere del de Portugal (1,2).

L'edat mitjana de maternitat està estabilitzada a l'entorn de 31,7, l'any 1970 la mitjana estava fixada en 25 anys. Aquest endarreriment és degut a causes socials, ideològiques, econòmiques (no hi ha estabilitat laboral), entre d'altres.

Per tal que la població es mantingui estable és necessari que una generació sigui rellevada per la següent, i això s'aconsegueix amb una mitjana de 2,1 fills per dona.

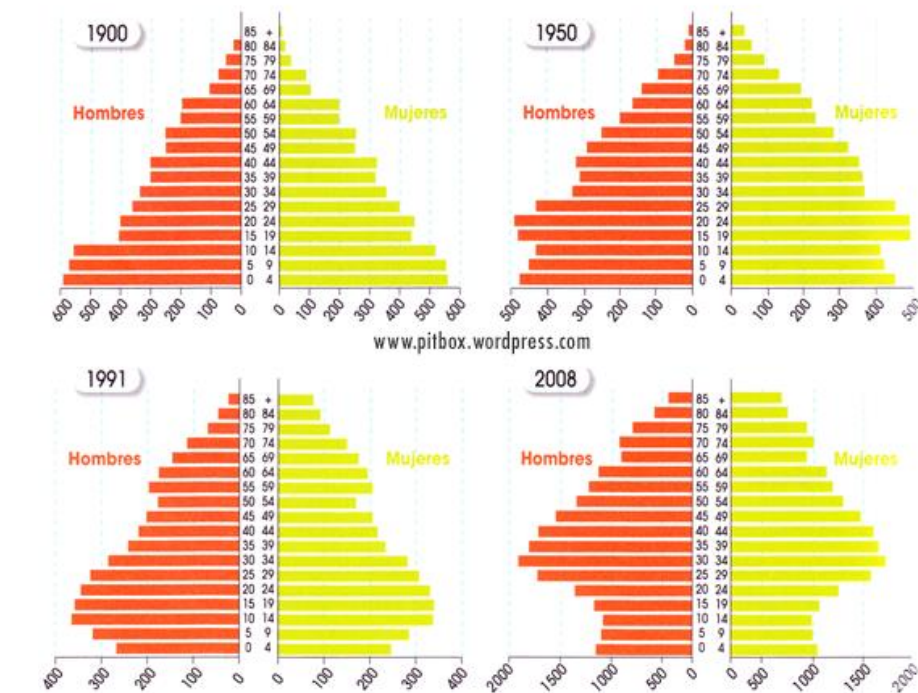
3.2 L'evolució recent de la població espanyola

L'any 2011 Espanya va assolir el màxim de població amb 47.190.382 habitants. Aquesta xifra va disminuir a 46.624.382 l'any 2015, situant-se, Espanya, en el cinquè lloc entre els països més poblats de la UE.

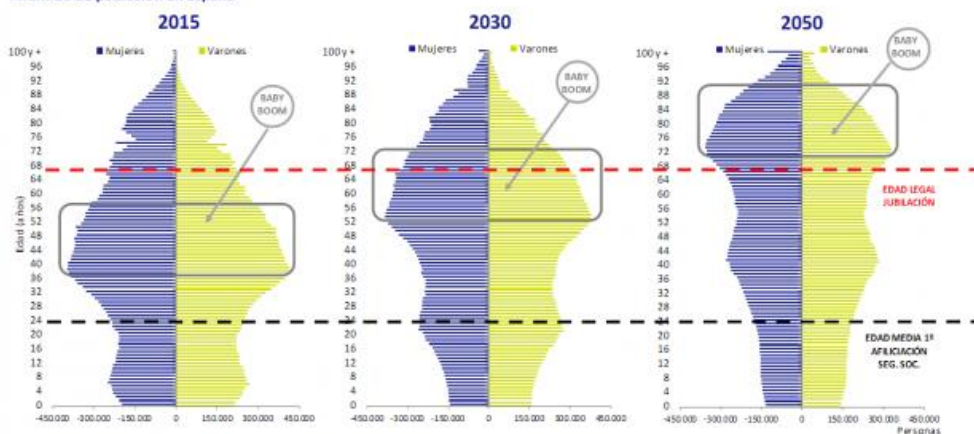
L'increment de la població als darrers anys és producte fonamentalment dels estrangers que s'han establert al nostre país. L'any 2008 8 de cada 10 ciutadans nous havien nascut fora d'Espanya i representaven el 11,4% de la població total. L'any 2015 la població estrangera resident va caure fins el 10%.

També detectem diferències territorials: les comunitats més envellides són Astúries, Galícia i Castella i Lleó, i les que tenen un creixement natural més gran, Múrcia, Madrid i les Illes Balears.

Piràmides de edad en España (1900, 1950, 1991, 2008)

Pirámide de población en España

4. L'estructura de la població espanyola

4.1 La piràmide d'edats d'Espanya

Per estudiar l'estructura d'una població per edats i sexe s'elabora una piràmide de població.

Per analitzar una piràmide es consideren tres grups d'edat: el de població jove (0-14 anys), el de població adulta (15-64 anys) i el de població anciana (+65).

En funció dels tipus de piràmides, la d'Espanya és contractiva, és la pròpia dels països econòmicament desenvolupats i es caracteritza per una natalitat baixa i una esperança de vida prolongada. La piràmide d'Espanya presenta aquestes característiques:

- Un estrenyiment dels primers esglaons de la piràmide, a causa d'una disminució de la natalitat des del 1979. L'esglaó de 5 a 9 anys mostra un cert augment de la natalitat, que es va produir sobretot l'any 2008.
- El cos central de la piràmide representa l'edat adulta i mostra un eixamplament notable entre 25 i 49 anys, en què, a la població espanyola nascuda en l'etapa de creixement demogràfic (1966-1980), s'hi suma la majoria de la població immigrant.
Aquest grup d'edat s'identificava amb la població treballadora, però a mesura que augmenta el desenvolupament d'un país retrocedeix el començament de l'edat activa, a causa de la necessitat i la possibilitat de tenir una millor preparació tècnica, científica i professional.
- Els esglaons superiors de la piràmide comprenen els grups de més edat. Aquests esglaons creixen en alçada i amplada, cosa que demostra que, a Espanya, un percentatge elevat de població viu molts anys.
La reducció que s'observa a l'esglaó de 70 a 74 anys correspon a la falta de naixements, derivada de la Guerra Civil i de la postguerra immediata.

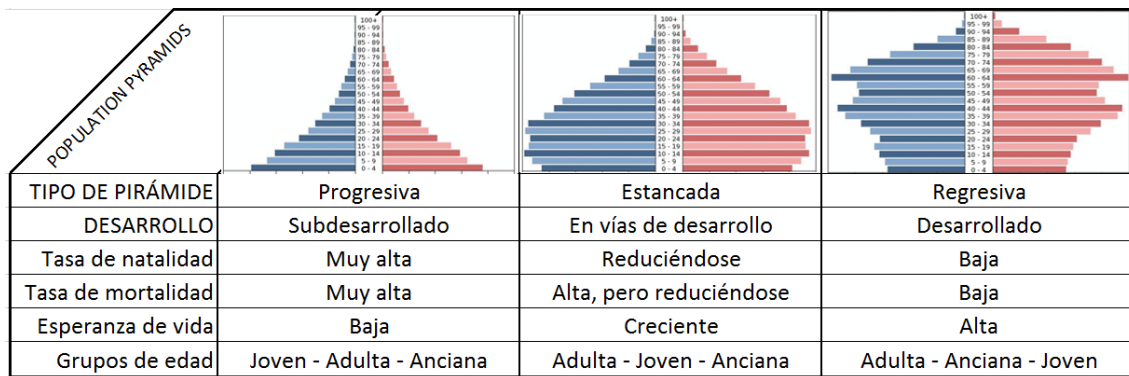
Si es considera la distribució per edats, la tendència que pot continuar és la de la inversió de la corba demogràfica: disminueix la població jove i augmenta la població de 65 anys i més.

Si es considera la població per sexe, l'any 2015 el 51% eren homes i el 49% dones. Abans els homes també morien més (accidents laborals, guerres,...), però ara, que continuen naixent més homes, s'ha reduït la mortalitat masculina. També s'ha d'afegir la immigració, que és majoritàriament masculina.

4.2 L'envelliment de la població

L'envelliment de la població a qualsevol societat és un procés inevitable, perquè està relacionat amb una millor qualitat de vida. La població espanyola, com a la majoria de països de la UE, és una població envellida, amb una mitjana d'edat l'any 2015 de 42 anys.

Les causes d'aquest envelliment és la baixa natalitat i l'augment de l'esperança de vida (82 anys). Aquest envelliment (segons l'INE l'any 2025 el 20% de la població tindrà més de 65 anys) planteja interrogants, com el pes econòmic que comportarà per a la població que treballa mantenir les pensions d'un nombre cada vegada més gran de jubilats, i la disponibilitat de serveis socials i sanitaris suficients per atendre la població anciana.

5. La distribució de la població al territori

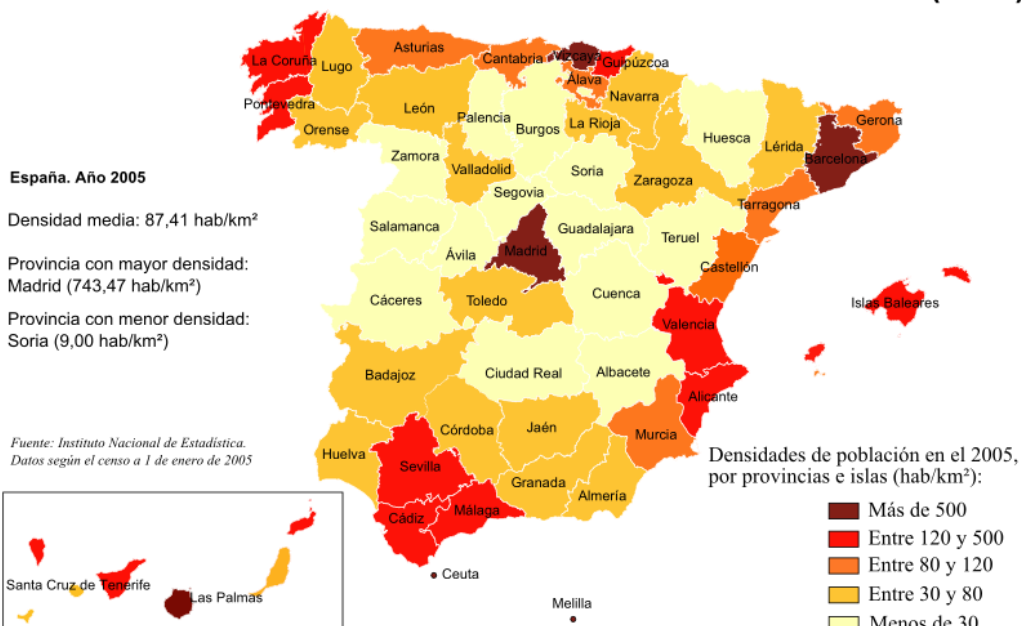
La població espanyola es distribueix de manera molt irregular al territori:

- **Zones més poblades:** a prop de la costa i a les valls adjacents, on hi ha hagut més desenvolupament econòmic durant els darrers 150 anys. La població d'aquests llocs es concentra a ciutats o grups de ciutats que formen conjunts urbans d'una elevada densitat (per exemple, Barcelona i la seva àrea metropolitana). També estan molt poblats els arxipèlags de les Balears i les Canàries.

Com a excepció, a l'interior peninsular destaca Madrid, la ciutat més gran d'Espanya, amb una extensa àrea metropolitana que s'estén cap a Toledo i Guadalajara. També ens trobem altres ciutats molt poblades, com Saragossa i Valladolid.

- **Zones menys poblades:** es troben a l'interior, sobretot a Castella i Lleó, Castella-La Manxa, Aragó, Extremadura i Galícia. Aquestes zones van perdre molta població a causa de les migracions cap a les zones industrials durant la dècada de 1960 i el començament de la dècada de 1970.

DISTRIBUCIÓN DE LA POBLACIÓN EN ESPAÑA (2005)

6. La població activa Espanyola

La població activa d'un país se sol situar entre els 2/5 i els 3/5 de la població total, però aquesta xifra varia segons el percentatge de la població adulta, la quantitat i la diversitat d'ocupacions i el nombre de dones actives. A Espanya la població activa ha anat augmentant a mesura que ha crescut la població i a causa de la incorporació de les dones al món laboral.

6.1 La dinàmica dels sectors productius

A mesura que una societat es desenvolupa, hi té lloc un transvasament de població activa des de l'agricultura cap a la indústria i, més tard, cap al sector terciari.

6.2 La situació de la població activa

La població activa és el conjunt de persones de 16 ans en amunt que estan ocupades (que treballen), així com les que estan buscant feina per primer cop o les que estan a l'atur.

Segons l'enquesta de població activa del primer trimestre del 2016, la població activa espanyola era de 22.821.000 persones, amb una taxa d'activitat del 60%. Aquesta xifra és 5 milions més alta que l'any 2001. Això és degut a que han arribat a l'edat laboral els joves nascuts els anys de creixement demogràfic, a la immigració i a la incorporació de les dones al món laboral.

Població en atur: és la població activa que no està ocupada. Aquesta població en atur ha augmentat des de l'última crisi econòmica. L'any 2013 la taxa d'atur va assolir el rècord del 26%, una de les xifres d'atur més altes d'Europa. En 2016 aquesta taxa va baixar fins al 21%, a causa de les emigracions i de que s'ha modificat la manera de comptabilitzar les ocupacions.

Pel que fa als contractes, els indefinits a Espanya representen el 75% de la població assalariada. L'altra 25% són contractes temporals (molts d'aquests, a temps parcial).

En temps de "crisi", el sector empresarial pressiona per liberalitzar la contractació i poder contractar i acomiadar els treballadors segons es necessitats de l'empresa, mentre que el sector sindical i el sector social proposen recórrer a un altre tipus de mesures per defensar els drets dels treballadors.

6.3 El problema de l'atur

L'atur està lligat al creixement econòmic: a més crisi, més atur, a més creixement econòmic, menys atur. Des de mitjans del segle XX a Espanya s'han viscut tres crisis econòmiques importants (la del petroli l'any 1970, l'automatització l'any 1990 i la financera l'any 2007).

Les persones més perjudicades per la desocupació són els joves que busquen la primera feina (16-19 anys), els menors de 25, els majors de 40 anys i les minories ètniques.

Les persones a l'atur a causa de la pèrdua de l'ocupació reben un subsidi d'atur de la Seguretat Social durant un temps.

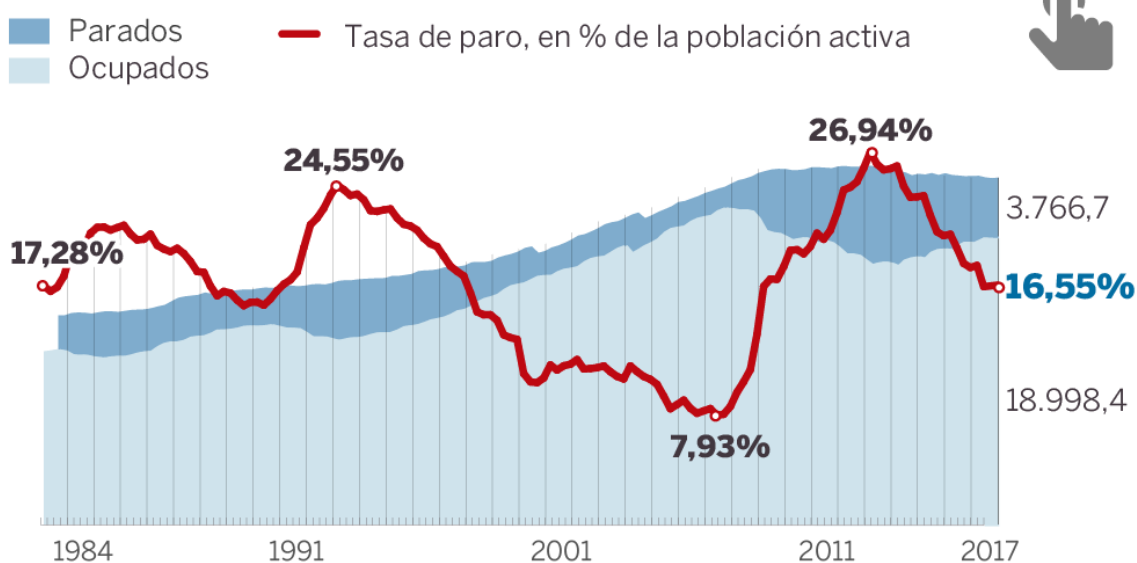
Les comunitats autònomes on s'ha deteriorat més el mercat laboral han estat les que tenien una dependència més gran del sector de la construcció i del turisme. En canvi, en altres com Astúries, Cantàbria, el País Basc i La Rioja, la recuperació del nombre de contractes sembla més important.

6.4 La incorporació de les dones al món laboral

Les dones sempre han treballat però, com que bàsicament treballaven cuidant fills, persones grans, la llar i en feines del camp, aquestes no tenien una feina reconeguda ni remunerada. Amb el desenvolupament de la societat del benestar, des de mitjan del segle XX, va millorar el servei de les pensions i d'atenció sanitària. Això va permetre a les dones reivindicar el dret a formar-se i a ocupar un lloc de treball remunerat.

Avui dia a Espanya les dones han accedit a tota mena d'estudis i de feines i s'ha avançat molt en el camí de la igualtat, encara que encara continua havent casos de discriminació encoberta, com la diferència de sou respecte al dels homes per fer el mateix tipus de feina.

EL MERCADO LABORAL

Fuente: Encuesta de Población Activa (EPA) del Instituto Nacional de Estadística (INE).

EL PAÍS